

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉS KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS RAJKÁN

KATÓ RÉKA¹

Összefoglalás

Külföldön, Németországban, Amerikában, Spanyolországban és még több országban is egyre inkább terjedőben van a közösségi tervezés alkalmazása. Magyarországon is van rá egyre több példa, de még kevésbé kommunikálják a nagyközönség felé. Sokan talán még soha nem is hallottak arról, hogy létezik a tervezés egy ilyen módja is. Én hiszek benne, hogy ez egy kiváló lehetőség mindannyiunk számára, hogy együtt tervezzük meg a jövőt. Ezért is választottam ezt a témát a szakdolgozatomhoz, mely alapján ez a tanulmány is készült. Remélem, hogy a megfogalmazott gondolatok, több embert is ráébresztenek majd, hogy nem csak magunkra, hanem "ránk" is figyelni kell. Célom, hogy megvalósítsak egy olyan közösségi tervezést, amelyet a megfelelő módon mások számára is elérhetővé tehetünk, és amely másokat is motiválni fog e módszerek kipróbálására.

Kulcsszavak

közösségfejlesztés, közösségi tervezés, településfejlesztés

Summary

The application of communal planning is increasingly spreading in Germany, Spain, and the United States and in some other countries. Hungary has got more and more good examples, but it is less presented publicly yet, some may never have heard of this method of planning. I believe that this is a great opportunity for all of us to plan the future together that is why I have chosen this topic. I hope that the thoughts on the following pages make several people awake to that selfish thinking is heading nowhere. It is also important to think in „we” next to „I”. My purpose is to put such a communal planning into practice that would become universally applicable through appropriate customization, and thus, it would motivate others to try these methods.

Keywords

community development, community planning, urban development

---

¹ hallgató, Széchenyi István Egyetem; E-mail: katoreka13@gmail.com

Bevezetés

Az ember társas lény. Otthonunkban, szomszédságunkban, településünkön, munkahelyünkön is közösségek vesznek körül, melyeknek mi magunk is a részesei vagyunk, bár sokszor megfélemlkezünk erről.

Ahogy a környezet hatással van ránk, úgy mi is hatással lehetünk a környezetünkre. Sokan azonban nem hiszik el, pedig közös erővel hatékonyabbak lehetünk. Ha egy közösségekben segítik egymást a felek, illetve olyan eseményeket szerveznek, melyek segítenek kikapcsolódni, akkor az emberek élete is nyugodtabb lehet. Ezáltal a munkahelyükön is jobban teljesíthetnek, hiszen otthon minden rendben. Úgy vélem, fontos, hogy a lehető legtöbbet hozzuk a közösségünkől. Számos módszer közül lehet választani, melyekkel alakítható a környezetük, és együtt fejleszthetik a települést, ahol élnek.

A tanulmány első felében ismertetem a közösségfejlesztés és a közösségi tervezés fogalmi rendszerét és két tervezés modellt, melyek alapul szolgáltak az általam kialakított tervezési modellhez. A tanulmány második felében röviden bemutatom a települést, majd az általam készített kérdőíves kutatás eredményeit, melynek célja az volt, hogy felmérjem a Rajka településen fennálló helyi viszonyokat, feltárjam a lakosságot érintő problémákat és egy olyan közösségi tervezési koncepciót alkossak meg, amely segítségére lehet a településnek. Annak érdekében, hogy ezt megvalósítsam, egy kérdőíves felmérést végeztem a lakosság körében és interjúkat készítettem. Feldolgoztam a szükséges szakirodalmat, hogy válaszolni tudjak a felmerülő kérdésekre és kialakítsam a koncepciót. A célom az volt, hogy rávilágítsak a közösségi tervezés fontosságára egy konkrét település, Rajka esetében.

Ne feledjük, hogy az eredményesség csak rajtunk múlik. Ha igazán akarunk valamit és mindent beleadunk, akkor olyan közösséget, települést alakíthatunk ki, amelyet szeretnénk.

Közösségfejlesztés

Amerikában az 1800-as évek végén, illetve az 1900-as évek elején lendült fel a közösségfejlesztés vagy a közösségszervezés gyakorlata. Európában ez a folyamat csak a II. világháború után indult meg. Hazánkban a '70-es évek második felétől egészen a rendszerváltásig megfigyelhető egyfajta közművelődés. A rendszerváltás után pedig folyamatosan igyekezett közelíteni a nyugat-európai gyakorlathoz. Magyarországon a közösségfejlesztés mintegy 40 éves múlttal rendelkezik és az első a témával foglalkozó egyesületet, a Közösségfejlesztők Egyesületét csak 1989-ben alapították meg, jóval lemaradva az Amerika, illetve a Nyugat-Európai gyakorlattól.

Azonban a közösségfejlesztésnek a mai napig van létjogosultsága, ezt támasztja alá a mai magyar társadalom közhangulata is. A közösségbe tartozás érzése rengeteg pozitív hatást gyakorol az egyén életére, önbizalmára, hangulatára. Nemcsak az egyének lelki életére, hanem a munkahelyi teljesítményére és nem utolsósorban pedig magának a közösségnek az életére, környezetére is építő hatása lehet a közösségi élménynek.

Vagyis a mai világban, amikor az embereknek egyre többet kell dolgozniuk a megélhetésért és a társadalmi kapcsolataik pont emiatt leginkább csak az internetre korlátozódnak, a közösségfejlesztés és a közösségi tervezés egy lehetőséget biztosít az emberek, a társadalom felrázására.

Magának a szónak és a jelentésének is többféle értelmezése van és sok vélemény alakult ki róla az idők során. A közösségfejlesztés egy több szereplős folyamat, amit ez a hozzá talán legközelebb álló definíció is remekül szemléltet a Varga A. Tamás és Vercseg Ilona által írt *Közösségfejlesztés* című könyvben (1998, 22).

„A közösségfejlesztés (community development) vagy közösségszervezés (community organisation) felfogásukban elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező – és cselekvőképességének fejlesztését jelenti, amelyben kulcsszerepe van a polgároknak, közösségeiknek és azok hálózatainak, valamint a helyi szükségletek mértékében a

közösségfejlesztőknek is, akiknek bátorító-ösztönző, informáló, kapcsolatszervező munkája életre segítheti vagy kiegészítheti, megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat.”

Vagyis elsősorban a lakosságra és a közösségre kell koncentrálni, hisz erről szól maga a közösségi tervezés is, hogy együtt oldják meg a közös problémákat és valóban olyan intézkedések szülessenek, mely mindenki számára pozitív és szükségletet elégít ki. Ehhez természetesen fel kell ismertetni az emberekkel, hogy igenis ők maguk is hozzá tudnak tenni az életkörülményeik javításához. Tehát az emberi tényező fontossága cáfolhatatlan, tanultságuk, szervezethez és fegyelmük hatalmas alakító erőt rejt magában. Csak a gazdasági fejlődés nem képes megoldani például a szegénység problémáját, hisz sokkal többre van szükség (Schumacher 1973). Nem pénzt kell nekik adni, hogy boldoguljanak, hanem meg kell tanítani őket, hogyan szerezhetnek önálló munkával erőforrást a megélhetésükhöz.

Tehát mielőtt tervezéshez fognak, ki kell alakítani egy közösséget, akik tisztában vannak a jogaikkal, a lehetőségeikkel. Növelni kell cselekvőképességüket, bizalmukat mások és önmaguk iránt. Azonban a közösségfejlesztés során több kérdés is felmerül, amire válaszolni kell. Ilyen például annak megvitatása, hogy valóban szabad-e beavatkozni egy közösség működésébe, valamint, hogy kell-e állást foglalni egy-egy kérdésben. Vajon mi a jobb a közösségnek? Ha a közösségfejlesztő pártatlan vagy elfogult? Jól ismeri vagy csak felületesen az adott közösséget? Képes-e kezelni a konfliktusokat és irányítani az indulatokat? Képes-e megállapodásra vezetni a lakosokat?

Ezen kérdések is jól mutatják, hogy milyen összetett és nehéz egy közösségfejlesztő munkája. Természetesen ezt sok tényező befolyásolja, függ attól, hogy a településen már milyen szintű közösség alakult ki, milyen problémáról van szó, külsős vagy helybéli a fejlesztő, mennyire nyitott az önkormányzat, mennyire aktívak az emberek és mennyire elhivatottak. Fontos még, hogy tudatosítsa a lakosokban, hogy most nem egyéni érdekekről van szó, hanem elsősorban közösségi érdekekről.

A közösségfejlesztés elkezdéséhez szükség van adatok gyűjtésére. Ismerni kell a jelenlegi helyzetet a településen, fel kell mérni, hogy jelenleg milyen civil/nonprofit szervezetek, önszerveződések tevékenykednek a településen, valamint az önkormányzat működésével is tisztában kell lenni. Fel kell kutatni a helyben felmerülő problémákat és megvizsgálni, hogy mit lehet tenni a megoldásuk érdekében. Ezeket majd a közösségi tervezés fejezetben fejtem ki bővebben.

Közösségi tervezés

„Közösségi tervezésnek nevezzük, ha a tervezési folyamatba már annak egészen korai szakaszában is ténylegesen bevonják az érintetteket.” (Sain 2010, 13)

Vagyis az a közösségi tervezés, amikor a tervezők és az önkormányzat bevonja a problémák felderítésébe, a terv kidolgozásába és végrehajtásába az érintetteket, a lakosságot és a civil szervezeteket (Reisinger 2010). A közösségi tervezés szempontjából is fontos az előzetes állapotfelmérés. Amennyiben először közösségfejlesztésre van szükség, akkor sok információt újra be kell szerezni, hisz, ha az aktivizálás sikeres volt, megváltozott az emberek hozzáállása a közösségi tervezéshez is. Ezáltal a fejlesztéseket a lakosok, az érintettek a sajátjuknak érzik majd és jobban is fognak rá vigyázni, megbecsülik, hisz valóban szükségük van rá. Vagyis az érintettek körét is tisztázni kell, mielőtt bármibe is belekezdnek. Meg kell határozni, hogy kik a döntéshozók, vannak-e szakemberek, véleményvezérek és hogy kik a legaktívabbak. *„A közösségi tervezés tehát nem egy még szélesebb körben, még alaposabban végzett társadalmi egyeztetés, hanem egy alapvetően más, eleve a helyi közösség képviselőinek bevonására építő tervezési módszer.” (Sain 2010, 8–9)*

Tehát fontos, hogy a lehető legszélesebb kört alakítsák ki, hogy a legtöbb érintettet bevonják a tervezés folyamatába is. Tudni kell kezelni az érdekek közötti konfliktusokat is,

mindenki érdeke nem érvényesülhet, mindenkinek a közösség érdekeit kell szem előtt tartania. A helyzetértékelés során rengeteg nem számszerű adatra van szükség, amelyek feldolgozása is több időt vesz igénybe, de sokkal több adathoz lehet jutni belőle.

Ezek a módszerek arra is lehetőséget adnak, hogy a valós igényeket mérjék fel, mely által valóban elégedettséget érhetnek el a lakosok körében is. Az innováció is segíti a munkát, több látásmódot, több eszközt és sokszor nem megszokott megoldásokat nyújt. A helyi önkormányzatnak is a javára válhat, hiszen ha a lakosság elégedett, akkor szívesebben, több szavazattal választja újra mind a polgármestert, mind az önkormányzati képviselőket. Azonban nem szabad hagyni, hogy a közösségi tervezés politikai eszközként kerüljön felhasználásra. Elsősorban a közösség érdekei a fontosak! Viszont senki sem veszít, ezekben a módszerekben a megoldás kompromisszumként születik, erősödik a társadalmi tőke, javul a kommunikáció és sokkal erősebb közösség kialakulására nyílik lehetőség. Folyamatosan tudósítani kell a lakosokat, hogy hol áll a tervezés, mire jutottak, mit értek el. Meg kell adni a lehetőséget, hogy ők is értékeljék a közös munkát, valamint saját magukat is.

A közösségi tervezés egyik legkorábbi példája Porto Alegre városában található (Nárai–Reisinger 2016). Itt 1989-ben alkalmazták először a Részvételi Költségvetés közösségi tervezési technikáját. A módszer alkalmazása annyira jól sikerült, hogy azóta minden évben megismétlik. Ennek a módszernek a lényege, hogy a lakosok az önkormányzattal együttműködve alakítják ki a város/városrészek költségvetését. A döntés ugyan továbbra is az önkormányzat kezében van, viszont így arra költ a város, amire ténylegesen szükség van. Amerikában a The Participatory Budgeting Project (PBP) nevű szervezet segíti a részvételi költségvetés megvalósítását. Magyarországon pedig a Védegylet foglalkozik a módszer megvalósításának lehetőségeivel.

A közösségi tervezés cselekvés modellje I.

A közösségi tervezést többféleképpen is meg lehet tervezni és meg lehet valósítani. Két modellt vizsgáltam meg, ebből az egyik a „RAJTunk múlik! Hogyan szervezkedjünk és képviseljük érdekeinket a lakóhelyünkön?” című könyvben (Bodorkós et al. 2006) szereplő cselekvés modell.

1. Szervező csapat: Körülbelül 5–7 fő szükséges hozzá. Fontos, hogy ők is megfelelő képzésben vegyenek részt. Elég önbizalommal, segítőkészséggel, rátermettséggel kell rendelkezniük, hogy a rendezvényeket sikeresen lebonyolíthassák.
2. Cselekvési terv készítése: A csapat kidolgoz egy munkatervet, melyben meghatározzák, hogy kinek mi a feladata, határideje, milyen eszközökkel kell elvégezni. Ez azért is fontos, hogy tartsák magukat a határidőkhöz és ne legyen felesleges csúszás.
3. Költségvetés megtervezése: Mindenképp fontos, hogy utána nézzenek, honnan tudnak bevételi forrást szerezni, miből tudják fedezni a kiadásokat. Rengeteg költség megspórolható, ha önkéntesek segítségét kérik. Pályázatok által is juthatnak forráshoz, valamint a helyi önkormányzat, civil szervezetek, vállalkozók, szakértők támogatásából, amiért cserébe szponzorként jelölik meg őket. Egyéb eszközök is a rendelkezésre állnak, mint például a tombola, vagy a közösségi akcióhoz fűződő termékek eladása. Érdemes egy költségtervet is készíteni, amellyel biztosítható, hogy ne költsenek többet, mint ami van. Folyamatos nyomon követéssel pedig ellenőrizhető, ha eltérnek a tervtől és esetleg korrigálásra van szükség.
4. Megjelenés a nyilvánosság előtt: Amennyiben már megvan, hogy kikkel fognak dolgozni, és mit akarnak elérni, akkor a jobb beazonosíthatóság miatt érdemes egy kreatív, figyelemfelkeltő nevet adni az akciónak. A helyi újság, a helyi tv is megkereshető, hogy velük együtt dolgozva folyamatosan értesítve legyen a lakosság a program haladásáról.

5. Akció: Itt kétféle közösségi beavatkozási módszert lehet megemlíteni. Az első inkább a közösségfejlesztéshez tartozik, míg a második már radikálisabbnak fogható fel, ugyanis ebben az esetben tényleges részvétel, nyomásgyakorlás történik.
- Helyi fejlesztés: Ez a beavatkozási mód a már fentebb említett közösségfejlesztéshez hasonló. Itt is többféle eszköz alkalmazható:
    - Közösségi felmérés: Ennek első lépése az interjúk készítése olyan személyekkel, akik meghatározó szerepet töltenek be a község életében, vagy akik döntéshozók. Ezután az interjúk alapján, egy nyilvános fórumon megvitatásra kerül a lakosokkal, hogy milyen kérdéseket tartanak fontosnak. Ezekből összeállítható egy kérdőív, melyet a résztvevők személyesen töltenek ki a környezetükkel, az ismerőseikkel. A kérdőívek összesítése és feldolgozása már szakértelmet kíván, de ebbe is be lehet vonni a lakosságot megfelelő betanítással. Fontos, hogy minél előbb közzé tegyék az eredményt. Így a lakosok meggyőződhetnek arról, hogy valóban kíváncsiak a véleményükre. Az eredmények után kidolgozható egy cselekvési terv.
    - Jövóműhely (Varga A.–Vercseg 1998): Az előkészítés szakasza veszi igénybe a legtöbb időt, hisz be kell mutatkozni, hogy ki és milyen céllal vesz részt, ismertetni kell magát a módszert is. Pozitív célokat, témákat kell kiválasztani. A kritika szakaszban kulcsszavakat íratnak fel, melyekre szavazni kell. Utána 5fős csapatoknak negatív mondatokat kell írniuk a megszavazott témával kapcsolatban. Az újrainás szakaszban ezeket a mondatokat ideálissá alakítják, és újabb szavazásra kerül sor. A fantázia projektben a megszavazott témával kapcsolatban kell egy projektet kidolgozni korlátlan erőforrással. A részletes vízió szakaszban bemutatják ezeket a projekteket, tematikusan csoportosítják őket, majd kiválasztják a legfontosabbat. A megvalósítás szakaszban egy ötletlapot készítenek, melyen összeírják az értékeket, a stratégiákat, a cselekvéseket. Megvizsgálják, hogy ezek megvalósíthatóak-e, majd bemutatják őket. Legvégül pedig egy záró értékelést készítenek, mindenki elmondhatja a véleményét a munkáról, hogy a jövőben kijavíthatóak legyenek a hibák.
    - Állandó „célcsoportok” bevonása
    - Párbeszédkör: Előre meghatározott témáról folytatnak a résztvevők beszélgetést, lényege, hogy információ csere történjen, és több szemszögből megismerhessék a témáról alkotott képet. Erősíti a közösség összetartását, a közösség nyitottságát növeli és fejleszti. Alkalmas vita megoldására, problémák feltárása. Nyitott fórum, bárki hozzászólhat. Szükség van koordinátorra, aki mindenkinek esélyt ad a szereplésre és megakadályozza a vita kialakulását.
    - (Svéd) Tanulókör (Larsson–Nordvall 2010): Ebben az esetben a közösség tagjai körében összeírják, hogy ki mihez ért, milyen téma érdeklí. Miután felmérték a kompetenciákat, össze tudják hozni egymással azokat az embereket, akik ugyan azon témában szeretnének tanítani, illetve tanulni. Ez a módszer kitűnő arra, hogy jobban megismerjék egymást a közösség tagjai, valamint, hogy kihasználják az emberi erőforrásaikat. Fontos alapja a közösségi tervezésnek, hiszen közöttük lehetnek olyanok, akik aktívan a szaktudásukkal segíteni tudják a folyamatot.
  - Társadalmi akciók: Ezen belül megkülönböztethető kétféle akció is.
    - Önkormányzati akciók
    - Lakossági akciók
6. Közösségi akció értékelése: Amennyiben az előző lépések teljesültek és végrehajtották az akciót, fontos, hogy megvizsgálják, mit sikerült elérni, milyen tapasztalatot szereztek, min kell javítani a jövőben. Ezeket meg kell osztani a lakossággal is, hogy lássák, nem volt hiába való az akció. Így a következő tevékenységben talán még többen

mernek majd részt venni és még gördülékenyebben fog majd menni az együttműködés is.

Közösségi tervezés lépései II.

A közösségi tervezés egy másik tervezési modelljét vizsgáltam meg, amelyet Sain Mátyás fogalmazott meg a „Területfejlesztési füzetek 1.”-ben (Sain 2010). Ebben a lépéssorozatban a helyzetfeltárás is benne van, míg az előzőnél ez kimaradt.

1. A tervezés előkészítése: Itt felmerül az a kérdés, hogy belső vagy külső tervező legyen? Ez attól is függ, hogy mennyire zárt a közösség. Fontos a bizalom kiépítése és erősíteni a meglévő kapcsolatrendszereket és újakat hozni létre. Szükség van a kulcsszereplők megnyerésére és a megfelelő együttműködésre az önkormányzattal. Azonosítani kell az érintetteket, valamint, hogy hogyan lehet elérni őket. Azt is tisztázni kell, hogy kit mikor és mibe vonjanak be. Fel kell térképezni, hogy az érintetteknek mi a célja, milyen tudással, információval rendelkeznek és mit várnak el a közösségi tervezéstől. Vagyis rengeteg kérdést kell tisztázni ebben a szakaszban és el kell kezdeni a kommunikáció fejlesztését a közösségen belül is.
2. A tervezési folyamat megtervezése: A közös munka megtervezése egy ütemtervben. Ez és a folyamatos visszacsatolás lehetővé teszi a javítást.
  - A helyzetértékelés szakaszban felmérésre kerülnek a jelenlegi viszonyok, a kapcsolatrendszerek, beszélgetést kezdeményeznek a döntéshozókkal, kulcsszereplőkkel.
  - Az erőforrás – szükséglet felmérése szakaszban elkészítik a terv időkeretét. Megvizsgálják, hogy honnan tudnak forrást szerezni, mekkora pénzkerettel gazdálkodhatnak. Összeírásra kerül, hogy a későbbiekben milyen eszközökre, infrastruktúrára lesz szükség és honnan szerezhetőek be.
  - A fókuszálás szakaszban pontosítják, hogy mit is akarnak megoldani, mi számít eredménynek, esetleg mit fognak majd később megoldani. Nem szabad hagyni, hogy a résztvevők mellékvágányra terelődjenek. Folyamatosan tartani kell az előre meghatározott irányt. Érdemes folyamatos megbeszéléseket tartani, ahol átnézhetik, hogy valóban nem tértek-e el a céltől és hogy hol tartanak jelenleg.
  - A tervezési folyamat lépései szakaszban meghatározzák az akció lépéseit és beosztják táblázatos formában, hogy ki dolgozik rajta, milyen erőforrásokkal, mennyi időt vehet igényben, mit kell elérnie. Természetesen figyelembe kell venni, hogy az érintettek hogyan érnek rá, milyen szaktudással rendelkeznek. Ez a terv lehetőséget ad rá, hogy figyelemmel kísérhető legyen a haladás, az erőforrások fogyása.
  - A kommunikációs terv kidolgozása is lényeges, hiszen az egész tevékenység nyitott a nagyközönség számára, vagyis közvetíteni kell feljűk a terveket, az előrehaladást. Honlap létrehozás hírlevél lehetőséggel folyamatos elérést jelent a fiatalabb korosztály felé. A helyi médiában megjelenés pedig az egész lakosság számára hírforrás. Plakátok kihelyezésével, szórólapozással is felhívható a figyelmé egy-egy nyitott fórumra, megbeszélésre.
3. Helyzetfeltárás, - értékelés: Ahhoz, hogy megtalálják a gyökérproblémákat, szükség van egy teljes helyzetfeltárásra. Ez sokféle módszerrel elvégezhető, de így is sok időt vesz igénybe. Szem előtt kell tartani azt a tényt is, hogy mindenki máshogy látja a környezetét.
  - Statisztikai adatgyűjtés
  - Helyi adatok begyűjtése

- Részvételen alapuló helyzetfeltárás előkészítése: A cél, hogy minél több információt gyűjtsenek be a településről, a lakosokról, a közlekedésről, az épületekről, a véleményekről. El kell indítani a kommunikációt az önkormányzattal, a lakosokkal. Helyzetfeltáró munkacsoportokat lehet kialakítani, hogy segítsék az információk begyűjtését. Erre is sok módszer alkalmazható, mint például az ötletbörze, az interjúk, fókusz csoportos beszélgetések.
  - Közösségi helyzetfeltárás: Brainstorming segítségével létrehozhatunk közösen egy SWOT analízist, feltérképezve a lehetőségeket, veszélyeket, erősségeket és gyengeségeket. Ehhez hasonlóan vagy akár ezt felhasználva megalkotható egy problémafa, mely remekül szemlélteti az ok-okozati összefüggéseket. Így megtalálhatják a gyökérgondokat és azok kezelésére már kidolgozhatnak egy tervet.
  - További vizsgálatok: Az információk alapján már könnyebben megállapítható, hogy szükség lesz-e szakértőre, valamint, hogy piackutatás is kell-e.
  - Információk összefoglalása
4. Közösségi elemzés és tervezés: Ha már a lehető legtöbb információra szert tettek és tisztában vannak a jelenlegi helyzettel, akkor belevághatnak a tényleges közösségi elemzésre és tervezésre.
- Forgatókönyvek készítése: Egy nyitott fórum keretében vagy meghívott lakosokból alkotott kis csoportok segítségével játékos, kreatív módszerekkel több szélsőséges esetben előforduló forgatókönyv alkotható meg.
  - Jövőkép
  - Stratégiai tervezés: Célokat tűznek ki maguk elé és ezek elérésére határozzák meg a tevékenységeket, amik a gyökérproblémákra kínálnak megoldást. Fontos, hogy folyamatosan kommunikáljanak a külvilág felé a stratégiát és előrehaladását, változását. A tevékenységekhez mutatószámokat rendelhetnek, így számszerűen nyomon követhetők az eredmények.
  - Operatív tervezés: Ez kisebb tervezés, mint a stratégiai, rövidebb távú projektek, gyakran maguktól alakulnak ki a stratégia részeként. Ezek egymást erősítik, de kidolgozások általában nem közösségi módon történik.
  - Nyomon követés: A visszacsatolás lényeges a közösségi tervezés során, így folyamatos korrekcióra és javításra is van lehetőség. A visszajelzésekkel tanulhatnak, hogy a következő akciót jobban megtervezhessék és végrehajthassák.

Módszertan

A közösségfejlesztés és a közösségi tervezés szakirodalmára építve igyekeztem a primer kutatásom során a helyi sajátosságok figyelembe vételével egy közösségi tervezési koncepciót megalkotni. Rajkán eddig nem volt jellemző ez a módszer, még véleménykutatásra sem volt példa, pedig mielőtt az önkormányzat bármilyen fejlesztésbe fogna, megérné megkérdezni a település lakóit, hogy ők mit gondolnak. Céлом, hogy elindítsam a közösségi tervezés hagyományát a községben. A kérdőívek feldolgozása után a kapott információkból kiválasztottam egy általam jelentősnek ítélt problémát és annak megoldására készítettem egy olyan közösségi tervezési koncepciót, amelyet meg lehetne valósítani. Tehát egy javaslatot fogalmaztam meg a gond megoldására. Megvalósítása ennél azért nehezebb feladat lesz, hisz az önkormányzattól függ, a döntés az ő kezükben van.

A kérdőívben 20, vegyesen zárt és nyitott kérdéseket tettem fel, 2015. november végéig 50 db kérdőívet sikerült kitöltetni. A céloom az volt, hogy megtudjam, hogy a lakosok jelenleg hogyan vélekednek a közösségi tervezésről, annak megvalósíthatóságáról, valamint, hogy

melyek azok a főbb problémák, amelyeket a legfontosabbnak tartanak. A nehézséget a kitöltetés jelentette, hisz interneten nem érhető el minden korosztály, valamint Rajka különleges helyzete – az egyre több szlovák nemzetiségű letelepülő – szintén problémát okoz. A szlovák lakosság számáról nincs aktuális, használható anyag és a kommunikációs nehézségek miatt velük ebben a tanulmányban nem foglalkoztam. Rajkán is szükséges felmérni a helyi közösséget és szervező erőt, valamint az önkormányzat viszonyulását az új lehetőségek iránt. Két módon töltöttem ki a kérdőívet, interneten keresztül és papír formában. Elmentem a helyi általános iskolába és az igazgató segítségével eljuttattam a diákokon keresztül a szülőkhöz. Valamint a szomszédok körében is kiosztottam a kérdőívekből. Eddig összesen 50 fő töltötte ki, akik nem reprezentálják a lakosságot, így az eredményeimet az általam megkérdezettekre fogom megfogalmazni. Az eredményekről egy későbbi fejezetben lesz szó.

Rajka bemutatása

A falut először 1297-ben Kiss Lajos földrajzi szótárában említették, akkor még Royka-nak hívták. A falu a 18. század során mezőváros lett, majd járásközponttá vált a kiegyezés után. Azonban Trianon után minden rangját elvesztette.² A település Győr-Moson-Sopron megye legészakabb pontján a Mosonmagyaróvári járásban fekszik. Pozsonytól 24 km-re, Mosonmagyaróvártól pedig 16 km-re található, közel három ország (Magyarország, Ausztria, Szlovákia) találkozási pontjához. Jogállása szerint község. Mióta Magyarország belépett az Európai Unióba, a határok megszűnésével egyre népszerűbb és vonzóbb településsé vált a falu a szlovák állampolgárok szemében. Az olcsóbb ingatlanárak³ és Pozsony közelsége miatt egyre többen költöztek a településre. Csak becsülni lehet a számukat, de mára már alighanem a falu több mint a fele szlovák állampolgár. Ez a nyilvántartás hiány is problémát okoz a falunak és a lakosságnak. A megnövekedett forgalom nagyon megterheli a község útjait, valamint egyre veszélyesebbé teszi a közlekedést.

A falu párhuzamos utcatelepülés szerkezettel rendelkezik, a meghatározó utcák Y alakot formálnak. Ritka zárt sorú beépítés jellemző a falu legrégebbi utcáira, amely a mai napig fennmaradt. Azóta azonban folyamatosan új utcák nyílnak és lakóparkok növelik a község méretét, főként Dunakiliti irányába. A lakónépesség alakulása a KSH adatai szerint viszonylag stabil. 2011-ben volt egy kiugróan magas érték (2 622 fő), azonban 2012-ben ez visszaesett 2 561 főre. Az adatok alapján egy kis növekedés után, újra visszább esett. Ami azért is érdekes, mert a lakások száma viszont folyamatosan nő, 2014-re már 1259 lakás van a településen. A nemzetiségi adatok a 2011-es állapotot mutatják, vagyis a lakosság 70,3% magyar, 19,4% szlovák, 14,9% nem adott választ és 10,3% német. A vallási összetétel szintén ebből az évből való, legtöbben (49,5%) római katolikus, viszont 32,9% nem válaszolt.

---

² http://rajka.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4&lang=hu Letöltve: 2015. szeptember 23.

³ <http://www.ingatlanet.hu/statisztika/Rajka> Letöltve: 2015. szeptember 25.

1. ábra: Rajka elhelyezkedése

Forrás: Saját szerkesztés a Google Maps segítségével

A közösségben felmerült problémák a megkérdezettek szerint

A kérdőíves felmérés során a megkérdezettek az alábbi főbb problémákat azonosították, ezekből választottam ki egyet. Ám ezeknek a problémáknak a gyökereit is fel kell tárni, hogy valóban meg lehessen oldani őket.

- Oktatási intézmények állapota: Az óvoda épületének az alapja szörnyű állapotban van, kilátszanak a téglák és több külső falról perog a vakolat (1. és 2. kép). Az ablakok nagy részét már kicseréltél. A tető is rozoga és ez hosszú távon veszélyt jelent. Az általános iskolában a legnagyobb probléma most a tornaterem hiánya, ugyanis a meglévőt 2014 nyarán bezárták (Mészely 2014), mert beázott és életveszélyes lett. Azóta egy tantermet alakítottak át, ám így is elég szűkös a hely a kötelező testnevelés órák miatt. A nyílászárók is régiek és mióta a KLIK-hez került az iskola, azóta nincs pénz semmire sem. A bölcsőde épülete szintén elég régi már és mostanában nem is történt rajta felújítás.

1. kép: A rajkai óvoda épülete

Forrás: Saját készítés

- Kastélyok, kúriák: A településen több történelmi épület is áll, ilyen a Hemin-Pannos kúria és a Zichy kastély is. Ezekben az épületekben önkormányzati lakások kerültek kialakításra, melyeknek már nagy részét megvették a bentlakók. Mind kívülről, mind belülről a falak állapota hagy némi kivetnivalót maga után, a tető, a padló, a lépcsőház szintén felújításra szorulna. Az ott lakók számára veszélyesek és a falu látképét is rontják.

- Szlovák állampolgárságú betelepülők: Az utóbbi években jelentős számú szlovák állampolgár érkezett a településre. A legnagyobb probléma, hogy sokan nincsenek ide bejelentve, vagyis nem fizetnek az önkormányzatnak semmilyen adót sem, sőt általában a súlyadót sem ide fizetik. Vannak, akik pedig úgy laknak a lakásukban, hogy még lakhatási engedélyük sincs. Gyermekeiket sem a helyi általános iskolába járatják.
- Kutyasétáltatás: Sokszor találkozni azzal a gonddal, hogy a kutyákat póráz nélkül sétáltatják a gazdák. Ez nem csak a kutya számára, de a járókelők számára is veszélyes lehet.
- Megnövekedett forgalom: A folyamatosan növekvő szlovák lakosok száma és a naponta ingázók miatt megnőtt a falun átmenő autós forgalom. A Kossuth Lajos utcán is jelentős forgalom halad át, ami azért is veszélyes, mert ezen az utcán található az általános iskola és az óvoda is. Nincs külön bicikliút kiépítve rá, így a kerékpárosok számára is életveszélyes a közlekedés a sok felelőtlen előzés és a gyorsajtás miatt.
- Közlekedés: A fiatalok és az idősek egyaránt sokat járnak be Óvárra és Győrbe. Azonban a busz- és a vonatközlekedés elég ritka, főleg hétvégén.
- Ifjúsági ház: Ez az épület adott helyet a könyvtárnak és egy tükrös teremnek, melyben a táncpróbákat tartották. Pár éve azonban lebontották, hogy egészségházat építsenek a helyére, amely még a tervek szerint 2016-ra elkészül, azonban csak 2017 tavaszán kezdték el az építést. A könyvtárat bezúfolták a faluház egy kis helyiségébe.
- Faluház: A település egyik közösségi központja lehetne. Kívülről szépen felújították, nemrég belül is kifestették, valamint 2017-ben kibővítették és a mosdókat is újjáépítették. Azonban a nagy népszerűségnek örvendő zenés előadásokat nem engedi az önkormányzat a faluházban tartani.
- Szabadidős és kulturális lehetőségek hiánya: A sportolási lehetőségek folyamatosan bővülnek a településen. A kulturális lehetőség azonban korlátozottak, ennek bővítése is lényeges lenne.
- Orvosi rendelő állapota: Az orvosi rendelő majd átkerül a jelenleg épülő egészségházba.
- Közösségi élet: Többen említették a közösségi élet hanyatlását. Úgy érzik, már nem összetartóak az emberek, valamint a szlovák betelepülők sem vesznek részt aktívan a falu életében.

Az általam kialakított közösségi tervezési modell

Ahhoz, hogy megalkossak egy konkrét modellt, először is ki kell választanom azt a problémát, amelyet meg akarok oldani. Ennek a meghatározásához segítségként használok a kérdőívből nyert információkat. Ahogy korábban bemutattam, a megkérdezettek több problémát is azonosítottak, ezek közül, véleményem szerint a legnagyobb kihívást jelentőt választottam: az „Óvoda és az iskola” nem megfelelő fizikai állapotát (2. kép). Fontos, hogy a jövő generáció is itt járhasson ezekbe az intézményekbe. Ami miatt ezt nehezebb kivitelezni, az az, hogy a Békefi Ernő ÁMK is a KLIK igazgatása alá tartozik. Tehát a pénzügyi támogatás lehetősége szinte nulla.

2. kép: A rajkai óvoda alapzata

Forrás: Saját készítés

A fentebb említett két cselekvési modell felhasználásával megalkottam egy saját tervet, mellyel, ha orvosolni nem is, de legalább mérsékelni tudjuk a rajkai közoktatási intézmények állapotát. A kérdőíves felmérés tapasztalatai azt mutatják, hogy a faluban nem túl erős a közösségi élet, így a közösségi tervezés megkezdése előtt szükség van a helyi közösség megerősítésére.

Rajkán a helyi közösséget különböző társasági programok létrehozásával lehetne erősíteni. Jelenleg csak eseti jelleggel és főleg az általános iskola szervezésében van lehetőség programokon részt venni. Ilyenek például a zenés előadások, az adventi borház és programok, ünnepélyes megemlékezések, táncanfolyamok. 2015 őszén lehetőség nyílt ingyenes gerincgimnasztikára járni, amit a faluházban tartottak meg. A legtöbb embert megmozgató esemény Rajkán a falunap. Idén is megrendezésre került és a hagyományos főzőverseny bevételét az iskolára és az óvodára fordították. A másik nagy rendezvény a pünkösdi búcsú. Ilyenkor rengeteg ember fordul meg a faluban mind a szlovák, mind a magyar lakosság, valamint azok rokonai is.

Úgy gondolom, hogy szükség van több, rendszeres programra, amely összehozza a hasonló érdeklődésű embereket, valamint szórakozási lehetőséget is nyújt. Három rendezvényre gondoltam, amelyek eddig még Rajkán nem fordultak elő.

- **Film Klub:** Ez a program arról szólna, hogy havonta, vagy akár hetente egy este tartanánk egy közösségi filmvetítést. Erre helyszínként vagy a faluház, vagy az iskola lenne megfelelő. Kihasználhatnák a facebook adta lehetőségeket is kiegészítésként, hogy közösen kitalálják, melyik filmet nézzék meg legközelebb. Készítenének hozzá egy kis büfét is, teával, kávéval, mindenki hozna valami rágcálnivalót. Ez a rendszer becsület kassza alapon működne, tehát nem kellene belépőt fizetni. Egy-egy alkalommal lehet nosztalgia napot tartani, ilyenkor inkább az idősebbeknek vetítenénk filmet, illetve mese napot tartani, amikor meg a gyerekeknek, fiataloknak szólna a vetítés.
- **Társasjáték Est:** Ez is folyamatos rendezvény lenne, a könyvtárral együttműködve kerülne megrendezésre. Érdeklődés alapján ezt is hetente vagy havonta tarthatnák. Ezen az eseményen is részt vehet bármelyik korosztály, a könyvtári és az otthonról hozott társasjátékokkal, kártyákkal játszhatnának. Itt is berendezhetnének egy kis büfét, szintén becsület kassza alapon. Helyszínnek itt a könyvtár, illetve a faluház jöhet szóba, résztvevők számától függően. Ezt főleg az óvodában, iskolában érdemes reklámozni, meghirdetni.

- Jövőkereső Nap: Rajka jelenleg nem rendelkezik olyan meghatározott céllal, amit szem előtt tartva fejlődhetne. Véleményem szerint viszont szükség van egy olyan vízióra, amivel a lakosság is egyet ért, és ami az idelátogatók felé is kommunikálható. Ennek a hiányosságnak a kiküszöbölésére remek lehetőséget nyújt a Jövőkereső Nap nevű közösségi tervezési módszer. Ebbe a programba a fiatalok is bevonhatók egy olyan rajzpályázattal, amelynek témája a „Hogyan képzeld el Rajkát 5 év múlva?” lenne. Egy zsűri díjazná a legjobb három rajzot, viszont annak érdekében, hogy ne vegyék el a kedvüket a gyerekeknek, mindenki kapna kisebb ajándékot. A felnőtt lakossággal már szervezettebb formában történne ez a jövőkép kialakítás. Az eredmények mind a rajzok, mind a felnőttek által létrehozott vízió megosztásra kerülne a település honlapján, a faluházban, a facebook oldalon.

Ezen programok rendszeressége és helyszíne függ a résztvevők számától. Szükség van megfelelő tervezésre, előkészítésre és marketingre, ahhoz, hogy minél több lakos megismerje ezeket a programokat. Remek lehetőséget biztosít arra, hogy kialakuljon egy olyan közösség, amely aktívan részt tud és képes venni a közösségi tervezésben. Ha már egy aktívabb helyi közösség jellemzi a falut, akkor véleményem szerint elindítható a közösségi tervezés az óvoda és az iskola fejlesztése és felújítása érdekében. A lépések a következők lehetnek:

0. Előadások: Az akció megalapozásaként szükségét látom, hogy a lakosságot megismertessék a közösségfejlesztés, valamint a közösségi tervezés fogalmával és alapjaival. Három előadásra gondoltam. Az egyik az önkormányzat tagjainak szólna, hogy őket is meggyőzzék, ez a falu érdekeit szolgálja. A másik egy nyílt fórum lenne, ahol a lakosság számára mutatnák be ezt a témát és több jó gyakorlatot is. Harmadikként, ami inkább egy befektetés lenne a jövőbe, az általános iskola nyolcadik osztályos tanulóinak és a tanároknak tarthatnának egy hasonló előadást, de több figyelemfelkeltéssel, kreativitással, gyakorlatiassággal. Fontos, hogy megtalálják a közös hangot az érdeklődőkkel és kerüljék a szakzsargon használatát. Az előadások után indíthatnák el ténylegesen a közösségi tervezés lépéseit.

1. Helyzetfeltárás: Ennek a lépésnek a lényege, hogy a tervező csapat megszerezze a szükséges információkat, célja pedig, hogy feltárja a probléma gyökerét. Ehhez érdemes bevonni a lakosságot egy nyilvános megbeszélés formájában, amelyen összerakhatnának egy problémafát (Sain 2010). Ez a módszer időigényes, legalább egy teljes napot igénybe vesz, de átláthatóvá tehető vele a fő probléma.

2. Tervezés előkészítése: Össze kell írni, hogy kiket kell, illetve lehet bevonni az akcióba, valamint, hogy ki milyen módon tud hozzájárulni a tervezéshez. Tehát össze kell gyűjteni azokat az embereket, akik elég aktívak ahhoz, hogy cselekedjenek. Esetünkben ők főleg a gyermekek szülei. A kijelölt problémához jól használható a Tervező Nap (Planning Day) nevű technika. Ehhez szükséges lefoglalni a faluházat vagy az iskola előadótermét. Az eseményre személyesen meghívásra kerülnek a kulcs emberek. Nekik előzőleg információs csomagot kell küldeni, hogy az ötletek zökkenőmentesen halmozódjanak. Ennek az összejövételnek az eredményeiből egy összefoglaló készülne, ami alapot ad majd a cselekvési tervnek.

3. Cselekvési terv készítése: A Tervező Napon született ötletekből kiválasztva a legjobb kerül megvalósításra. Ehhez meg kell határozni a szükséges cselekedeteket és személyt kell rendelni hozzá. Ennek előnye, hogy így tudják ki miért felelős és hogy mikorra kell végeznie. Ezt több helyen is kifüggeszthetik és folyamatosan alakíthatják is, ha valaki csatlakozik a csapathoz, vagy valamit mégsem tud vállalni. Egy példa rá:

1. táblázat: Cselekvési terv

Név	Feladat	Határidő	Elérhetőség	Aláírás
Kató Réka	Egyeztetés az önkormányzattal	2015. november 10.	katoreka13@gmail.com 06708888888	

Forrás: Saját szerkesztés

4. Költségvetés megtervezése: Ha már tudják, hogy kinek mi a feladata, akkor ezekhez pénzkeretet is rendelhetnek, hogy ne költsenek túl. Esetünkben az önkormányzat pénzügyi támogatására nem nagyon számíthatnak, de adakozásból még mindig gyűjthetnek pénzt a közoktatási intézmények számára. Ilyenkor az előző táblázatot megtoldhatják még egy oszloppal.

2. táblázat: Költségvetés tervezése

Név	Feladat	Határidő	Költség	Elérhetőség	Aláírás
Kató Réka	Faluház kibérlése	2015. november. 10.	Maximum 20ezer Ft.	katoreka13@gmail.com 06708888888	

Forrás: Saját szerkesztés

5. Megjelenés a nyilvánosság előtt: Fontos, hogy a lakosság felé is kommunikálják a tervezési folyamatot. Ezt külön meg kell tervezni, hogy elérjen mindenkihez az információ.

3. táblázat: Kommunikációs terv

Rendezvény neve	Időpontja, helyszíne	Reklám módja	Reklám ideje	Darabszám	Költség
Előadás	Faluház, 2015. november 15.	Plakátok, szórólapok, internet	2015. október. 15.- november 15.	10db plakát 500db szórólap	Maximum 50ezer Ft.
Nyitott Fórum	Faluház, 2015. december 08.	Plakátok, internet	2015. november 15.- december 08.	10 db plakát	Maximum 25ezer Ft.

Forrás: Saját szerkesztés

6. Akció: Magát a cselekvést a Nyitott Fórumon alakítják ki. Esetünkben érdemes felmérni, hogy az aktív lakosok milyen képességekkel bírnak, és miben tudnának segíteni. Ezen lista alapján össze tudják állítani, hogy kik, melyik hibát képesek kijavítani, illetve összegyűjthetik az elérhetőségüket és hogy mikor érnek rá. A résztvevőkkel közösen kitűznek egy napot, amikor felmérik a szükség teendőket. Ezután megegyeznek a további időpontokban, amikor elvégezzék a javításokat.

4. Táblázat: Akció tervezet

Rendezvény neve	Időpont, helyszín	Cél	Reklám módja	Reklám ideje	Darabszám	Költség
Felmérő Nap	2016. január 21.	Épület hibáinak felmérése	Plakát, nyitott fórum, szórólap	2016. január 2.- január 21.	10db plakát 300db szórólap	Maximum 50ezer Ft
Tervező Nap	2016. január 30.	Szükséges teendők felvázolása, cselekvési terv készítése	Plakát, szórólap, levél a szülőknek	2016. január 21.- január 30.	10db plakát, 200 db szórólap, 130db levél	Maximum 60ezer Ft

Forrás: Saját szerkesztés

7. Értékelés: Az értékelés többféle módon is lehetővé tehető. Először is kérdőív kitöltésével felmérhető, hogy mennyire elégedettek az eredménnyel és min lehetne legközelebb javítani. Fő lehetőségként, ami tovább erősíti az emberek önbizalmát, egy záró konferencián bemutatásra kerülne az egész folyamat, az előkészítéstől az értékelésig. Majd a résztvevők elmondhatják élményüket, tapasztalataikat, panaszukat. Ha szóban nem mernek nyilatkozni, akkor lehetőséget kell adni rá, hogy papíron is megtehessék. Facebookon és az akció honlapján is lehetővé tehető, hogy a lakosok hallathassák a hangjukat.

Összegzés

A tanulmány célja az volt, hogy rávilágítsak a közösségi tervezés fontosságára egy konkrét település, Rajka esetében. A kutatásból arra az eredményre jutottam, hogy Rajkán szükség van egy közösségfejlesztő programra, mely megalapozhatja a közösségi tervezést. Mindenképp bővíteni kell a kérdőívet kitöltők körét, ezáltal újabb információkhoz juthatok. Sikertelenül azonosítanom azokat a problémákat, amelyek a leginkább zavarják a megkérdezetteket. Három problémát emeltem ki a kitöltők által említettek közül. A forgalom mértékét a falu belterületén életveszélyesnek találják a megkérdezettek. Sok panasz volt a közlekedés hiányára is, valamint az óvoda és az iskola épületének rossz állapotára, a tornaterem hiányára. Ezt az eredményt vártam, ugyanis ezek mindenki számára látható problémák. A kérdőívek eredményéből azt is tapasztaltam, hogy a lakosokkal szükséges megismertetni a közösségi tervezést. Ez előadások tartásával tehető meg, de motiválni kell őket arra, hogy egyáltalán elmenjenek ezekre a prezentációkra. Az önkormányzatnak is be kell mutatni a közösségi tervezés lehetőségeit és kikérni a véleményüket, ezt interjúk segítségével lehet véghez vinni.

A kapott adatok is azt igazolják, hogy szükséges még további időt szánni erre a kutatásra, projektre. Jelenleg még nagyon az elején tart a folyamat és sokkal több időt igényel. A jövőben tervezem, hogy több interjút is készítek, valamint több lakos véleményét is szeretném még megtudni kérdőíves formában. Olyan embereket keresek majd fel, akik talán mellém állva, velem egy csapatot alkotva, segítik a projekt megvalósulását. Hisz ehhez több emberre is szükség van. Fel fogom venni a kapcsolatot az önkormányzattal, hogy mielőbb megismertethessem velük a közösségi tervezés lehetőségét, előnyeit.

Eredményként azt vártam, hogy a lakosok sokkal aktívabb lesznek, 100–150 fő kitölti a kérdőívet és ez által meghatározóbb eredményre jutok. Viszont a lakosok elég passzívak, még akkor is, ha csak egy kérdőív kitöltéséről van szó. Persze a legtöbbjüknek nincs ideje rá. Ám vannak problémák, amikre pedig szükség lenne időt szakítani. Ezért is megerősödött bennem az a tény, hogy elsősorban közösségfejlesztésre lesz szükség, hisz valamilyen módon fel kell rázni a lakosokat ebből a cselekvésképtelenségből. Tudatosítani kell, hogy igenis tehetnek a településért és nem hiába fognak cselekedni.

Azonban továbbra is kitartok amellett, hogy remek lehetőség egy ilyen közösségi tervezést véghez vinni és nem is lehetetlen. Nagyon sok munkába és időbe fog telni, de egyáltalán nem reménytelen. Ha tényleg sikerül Rajkán megvalósítani, akkor azzal egy olyan lavina indulhat meg mind a településen, mind a környéken, mely egy jobb világ felé mozdíthat el minket.

Irodalom

- Bodorkós B., Kajner P., Kovács E., Peták P., Péterfi F. (2006): *RAJTunk múlik! Hogyan szervezkedjünk és képviseljük érdekeinket a lakóhelyünkön?* Közösségfejlesztők Egyesülete, Nyíregyháza.
- Larsson, S., Nordvall, H. (2010) *Tanulókörök Svédországban* (fordította: Bozsó Péter). Népfőiskolai Füzetek 2. szám, BUDAPEST KÖRNYÉKI NÉPFŐISKOLAI SZÖVETSÉG, Budapest. 36–78. o.

- Mészely R. (2014): Életveszélyes a rajkai tornaterem. *Kisalföld*, Győr
http://www.kisalfold.hu/mosonmagyarovari_hirek/eletveszelyes_a_rajkai_tornaterem/2395822/ Letöltés: 2015.szeptember 20.
- Nárai M., Reisinger A. (2016): *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Rajka település esélyegyenlőségi programja*. 2011–2016 <http://www.rajka.hu/>
- Reisinger A. (2010): Civil szervezetek és a civil elit szerepe a társadalmi folyamatokban. *Tér és társadalom*, 2. 107–119. o.
- Sain M. (2010): Segédlet a közösségi tervezéshez. *Területfejlesztési füzetek 1*. VÁTI Nonprofit Kft., Budapest
- Schumacher, E. F. (1973): *Small is Beautiful*. Blond and Briggs Ltd., London
- Varga A. T., Vercseg I. (1998): *Közösségfejlesztés*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest
- Vercseg I. (2004): *Legalább ennyit a közösségfejlesztésről*. Országos Egészségfejlesztési Intézet, Budapest